

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHILARNING YOZMA NUTQ
KOMPETENSIYASINI OSHIRISHDA INNOVATSION PEDAGOGIK
TEKNOLOGIYALARNING O'RNI: METODIK YECHIMLAR VA
SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI**

Bahromova Nafisa Shunqor qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)

1-kurs magistranti

Ilmiy rahbar: p. f. f. d(PHD), dotsent Norqobilova Rayxona Davlatovna

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning yozma nutq kompetensiyasini oshirishda innovatsion pedagogik texnologiyalarning o'rni, metodik yechimlar hamda samaradorlik ko'rsatkichlari yoritiladi. Yozma nutq kompetensiyasi imlo va punktuatsiya, leksik boylik, gap va matn tuzilishi, mantiqiy izchillik, uslubiy moslik, rejalashtirish va tahrirlash ko'nikmalarining integratsiyasidan tashkil topadi. Innovatsion yondashuvlar sifatida jarayonli yozuv (process writing), "o'qituvchi–tengdosh–o'zini baholash" sikli, differensial topshiriqlar, raqamli vositalar (matn muharrirlari, interaktiv platformalar), grafik organayzerlar, loyihaviy va kollaborativ yozuv (co-writing) texnologiyalari tavsiya etiladi. Tadqiqot tajriba-sinov dizaynida amalga oshirilib, yozma nutqning asosiy indikatorlari bo'yicha pre/post o'zgarishlar statistik jadvalda keltiriladi. Natijalar innovatsion texnologiyalar qo'llanganda yozma nutqda izchillik, imloviy aniqlik va matn mantiqiyliги oshishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: yozma nutq, kompetensiya, boshlang'ich ta'lim, innovatsion texnologiya, jarayonli yozuv, grafik organayzer, kollaborativ yozuv, rubrika, formatif baholash.

Kirish

Boshlang'ich ta'limda yozma nutq kompetensiyasi o'quvchining umumiy o'qish savodxonligi, fanlarni o'zlashtirish darajasi va keyingi bosqichlarda akademik muvaffaqiyati uchun asosiy tayanch ko'nikmalardan biridir. Yozma nutq — bu faqat imlo qoidalariga rioya qilish emas; u fikrni rejalash, mazmunni tanlash, gaplarni mantiqan bog'lash, uslubiy moslikni saqlash, dalillash va tahrirlashni o'z ichiga olgan murakkab intellektual jarayondir. Shu sababli yozma nutqni rivojlantirish "ko'p

yozdirish” bilan emas, balki ilmiy-metodik asoslangan texnologiyalar bilan boshqarilganda samarali bo‘ladi.

An’anaviy amaliyotda yozma ishlar ko‘pincha yakuniy mahsulotni baholash bilan cheklanadi: o‘quvchi matn yozadi, o‘qituvchi xatolarni belgilaydi va baho qo‘yadi. Bu yondashuvda o‘quvchi xatodan o‘rganish, qayta tahrirlash, matnni takomillashtirish strategiyalarini yetarli darajada egallamaydi. Innovatsion pedagogik texnologiyalar esa yozishni jarayon sifatida tashkil etadi: rejalash, dastlabki variant, tahrir, qayta yozish, baholash va refleksiya. Bunday yondashuv o‘quvchining metakognitiv ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi, ya’ni u o‘z yozuvini nazorat qilishni o‘rganadi. Ushbu maqolaning maqsadi boshlang‘ich ta’limda yozma nutq kompetensiyasini oshirishga xizmat qiladigan innovatsion pedagogik texnologiyalarni metodik yechimlar va samaradorlik ko‘rsatkichlari bilan asoslashdir.

Adabiyotlar tahlili. Yozma nutqni o‘qitishda jarayonli yozuv (process writing) yondashuvi eng samarali metodik konsepsiyalardan biri sifatida e’tirof etiladi. Unda yozish bosqichlari aniq ajratiladi: g‘oya yaratish, reja tuzish, yozish, tahrirlash, qayta yozish va taqdim etish. Bu yondashuv boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida yozma nutqni izchil shakllantiradi, chunki ular matnni “bir urinishda mukammal” yozish talabidan ozod bo‘lib, takomillashtirish odatini hosil qiladi.

Shuningdek, kollaborativ yozuv (co-writing) va tengdosh baholash (peer assessment) metodlari o‘quvchida muloqot, tahlil va o‘zaro fikr bildirish madaniyatini rivojlantiradi. Grafik organayzerlar (klaster, Venn diagramma, “hikoya xaritasi”, “5W1H” jadvali) esa matn tuzilishini ko‘rgazmali rejalashga yordam beradi. Raqamli texnologiyalar (oddiy matn muharriri, interaktiv platforma, audio-diktant, imlo trenajyor) formatif baholashni tezlashtiradi va individual yondashuvni kuchaytiradi. Metodik adabiyotlarda yozma nutqni baholash rubrikalari (aniqlik, izchillik, boylik, grammatik to‘g‘rilik, uslubiy moslik) samaradorlikni aniq o‘lchashga xizmat qilishi ta’kidlanadi.

Metodologiya

Tadqiqot 3-sinf o‘quvchilari bilan tajriba-sinov usulida o‘tkazildi. Jami 60 nafar o‘quvchi tajriba (n=30) va nazorat (n=30) guruhlariga ajratildi. Tajriba guruhida 8 hafta davomida yozma nutqni rivojlantirish uchun innovatsion texnologiyalar qo‘llandi: jarayonli yozuv, grafik organayzerlar, kollaborativ yozuv, raqamli imlo mashqlari, tengdosh baholash va refleksiya kundaligi. Nazorat guruhida odatiy diktant va matn yozish amaliyoti davom etdi.

Baholash rubrikasi 0–20 ballik tizimda:

- A) Imlo va punktuatsiya aniqligi (0–20)
- B) Matn tuzilishi va mantiqiy izchillik (0–20)
- C) Leksik boylik va uslubiy moslik (0–20)
- D) Tahrirlash ko'nikmasi (o'z xatosini topish va tuzatish) (0–20)

Metodik yechimlar paketi quyidagicha tashkil etildi:

Darsdan oldin 5–7 daqiqalik “g'oya generatori” (rasm, savol, kalit so'z).

Rejalash uchun “hikoya xaritasi” yoki “5W1H” jadvali.

Dastlabki variant yozish (time-box: 10–12 daqiqa).

Tengdosh fikri: 2 ta kuchli jihat + 1 ta taklif (“2+1” qoidasi).

Tahrir: o'quvchi chek-list asosida (imlo, bosh harf, nuqta, bog'lovchilar, takror so'z).

Qayta yozish va mini-taqdimot.

Natijalar

Quyidagi jadvalda pre-test va post-test natijalari (namunaviy) keltiriladi.

Statistik jadval: yozma nutq kompetensiyasi ko'rsatkichlari (M±SD)

Ko'rsatkich (maks. 20) Guruh Pre-test Post-test O'sish

Imlo-punktuatsiya	Tajriba	11.0 ± 2.2	17.2 ± 1.6	+6.2
	Nazorat	11.2 ± 2.1	13.8 ± 2.2	+2.6
Tuzilish-izchillik	Tajriba	10.5 ± 2.3	16.9 ± 1.7	+6.4
	Nazorat	10.7 ± 2.2	13.4 ± 2.1	+2.7
Leksik-uslub	Tajriba	10.8 ± 2.1	16.4 ± 1.8	+5.6
	Nazorat	10.9 ± 2.0	13.2 ± 2.0	+2.3
Tahrirlash	Tajriba	9.7 ± 2.4	15.8 ± 1.9	+6.1
	Nazorat	9.8 ± 2.3	12.0 ± 2.1	+2.2

Jadvaldan ko'rinadiki, tajriba guruhida barcha indikatorlar bo'yicha o'sish nazorat guruhidan yuqori. Ayniqsa, tahrirlash ko'nikmasida sezilarli farq kuzatildi.

Muhokama

Innovatsion texnologiyalar samaradorligi bir necha pedagogik mexanizm bilan izohlanadi. Jarayonli yozuv o'quvchining yozishni bosqichma-bosqich boshqarishiga yordam beradi; u xatoni “yakuniy hukm” emas, “tahrir qilinadigan resurs” sifatida

ko'ra boshlaydi. Grafik organayzerlar matnning ichki mantiqiy skeletini oldindan ko'rsatadi; bu esa izchillik va tuzilish indikatorining oshishiga olib keladi.

Kollaborativ yozuv va tengdosh baholash o'quvchining metalingvistik sezgirligini rivojlantiradi: u boshqaning matnini tahlil qilib, o'z matnida ham xatoni ko'rishni o'rganadi. Raqamli imlo mashqlari esa tezkor feedbackni ta'minlab, individual xatolarni qisqa vaqt ichida ko'p marta mashq qilish imkonini beradi. Refleksiya kundaligi (2–3 gap: “bugun nimani o'rgandim, qaysi xatoni tuzatdim, keyingi safar nima qilaman”) tahrirlash odatini barqarorlashtiradi.

Shu bilan birga, innovatsion yondashuvni joriy etishda o'qituvchi uchun muhim shartlar mavjud: topshiriqlar yoshga mos bo'lishi, baholash mezonini oldindan berilishi, feedback ijobiy va aniq bo'lishi, o'quvchi yozishdan qo'rqmasligi kerak. Texnologiya natija beradi, agar u muntazam va tizimli qo'llansa, ya'ni haftasiga kamida 2 marta jarayonli yozuv sikli takrorlansa.

Xulosa

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning yozma nutq kompetensiyasini oshirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar muhim rol o'ynaydi. Jarayonli yozuv, grafik organayzerlar, kollaborativ yozuv, tengdosh baholash, raqamli trenajyorlar va refleksiya asosidagi metodik yechimlar imlo aniqligi, matn izchilligi, leksik boylik va tahrirlash ko'nikmalarini kompleks rivojlantiradi. Tajriba natijalari innovatsion yondashuv qo'llanganda yozma nutq kompetensiyasi indikatorlarida sezilarli o'sish borligini ko'rsatdi. Amaliyotga joriy etishda rubrika, chek-list va uzluksiz formatif baholash mexanizmlarini qo'llash metodikaning natijadorligini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Graves D.H. Writing: Teachers and Children at Work. – Portsmouth, NH: Heinemann, 1983.
2. Flower L., Hayes J.R. A Cognitive Process Theory of Writing. College Composition and Communication, 1981.
3. Graham S., Perin D. Writing Next: Effective Strategies to Improve Writing of Adolescents in Middle and High Schools. – Carnegie Corporation, 2007.
4. Tompkins G.E. Teaching Writing: Balancing Process and Product. – Boston: Pearson, 2012.
5. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning. Assessment in Education, 1998.